

R. G. COLLINGWOOD : TARİH ve FELSEFE ARASINDA BİR BİRLİK ARAYIŞI*

Dr. Kubilay Aysevener **

20. yüzyıl felsefesi, artık genellikle, dizge oluşturma girişimlerini bir kenara bırakarak, çeşitli bilim dallarındaki araştırma yöntemlerinin neler olması gerektiği üzerinde durmuş ve önerdiği yöntemler aracılığıyla da, ilgili bilim dalının konusunu oluşturan olguları anlama ve açıklamanın nasıl olacağına ilişkin bir düşünce etkinliği olma işlevini üstlenmiştir. Bu yüzyılda tarihin ne olduğu üzerine yapılan felsefi tartışmalar, bilim çevrelerinde önemli bir yer kaplamış ve sosyal bilimler için geniş bir ufuk açmıştır. Konuyla ilgilenen bütün kuramcılar, sanat, din, tarih, politika ve bilim sorunlarını çözmek için büyük bir çaba harcayarak, insanın yapıp ettiklerinin anlamını kavrayabilmek amacıyla, "anlama", "yorumlama", "açıklama" gibi kavramlardan yararlanmışlardır.

Tarih felsefesi, deneyci geleneğin de etkisiyle, İngiltere' de pek ilgi çekmemiştir. Walsh, *An Introduction to Philosophy of History* adlı yapıtında, bu ilgisizliği, "Tarih felsefesi üzerine yazı yazan biri, en azından İngiltere' de, işe, konusunun varlığını haklı çıkarmakla başlamalıdır",¹ sözleriyle vurgulamıştır. Gerçekten de, 19. yüzyılda, olguculuğun ege-men bir felsefi anlayış olarak kabul görmesi, Avrupa' da, tarihin ya da daha genel bir deyimle tarihsel anlayışın geri plana itilmesini neden olmuştu. Bu anlayışa ilk karşı çıkışlar, 19. yüzyıl sonunda, özellikle de Hegel' in ölümünden hemen sonra alevlenen idealist eğilimle birlikte or-

* Bu makale, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanmış olduğum "RS. Collingwood'da Tarih ve Felsefe İlişkisi Üzerine Bir İnceleme" başlıklı doktora tezinin Giriş ve I. Bölümün 4. kısmının bir bölümü temele alınarak yazılmıştır.

** Ankara Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi.

¹ Walsh, H. B., *An Introduction to Philosophy of History*, London: Hutchinson Uni. Press, 1967, s. 9.

taya çıkmıştır. Olguculuk, felsefi bir dizge olmakla birlikte, bilimsel bilgiyi ön plana çıkarmış ve bu nedenle, olguculuğa karşı yapılan her saldırı bilime karşı yapılmış bir saldırı olarak anlaşılmıştır. Oysa gerçekte, bu saldırılar bilime karşı değil, bilimi tek bir bilgi türü olarak gören felsefi anlayışa karşı yapılmıştır. İngiltere' de, Bradley, bu yeni akımın öncüsü olmuştur. *The Pressuppositions of Critical History* adlı denemesinde, Hegelci bir yaklaşımla, tarih biliminin sorunlarını ele alıp, eleştirel bir bakışla tartışmıştır. Bradley'den sonra, uzunca bir süre, bu konuda etkili olabilmış düşünürlere rastlanmamıştır. 20. yüzyıla gelindiğinde, Oakeshott ve Collingwood, Bradley'yi izleyerek, yeniden idealist bir eğilimin İngiltere' de canlanmasını sağlamışlardır. Amaç, insanın ortaya koyduğu tüm değerleri, insanı anlamak için, aydınlatmaktır.

Collingwood, bütün ömrü boyunca, din, bilim, sanat, tarih ve felsefe gibi bilgi türleri arasında, özellikle de felsefe ve tarih arasında, onları bir bütünün parçaları gibi görerek, ilişkiler kurmaya çalışmış, ve bunu, Batı uygarlığını anlamının tek yolu olarak varsaymıştır. Ayrıca Collingwood, tarih ve felsefe arasında kurmaya çalıştığı uzlaşmayı, her iki bilgi dalını korumanın tek çaresi gibi de düşünmüştür.² Birçok bakımdan Hegel' in tarih görüşünü anımsatan Collingwood' un bu görüşü, farklı bilgi türlerini birleştiren kapsayıcı bir bilgi türü olarak, tarihe öncelik vermektedir. Savlarını temellendirmek için, Dilthey ve Croce' nin belirlediği yolu izleyen Collingwood, anlama yöntemi ve bunun tarihle olan ilişkisi üzerinde durmuştur.³ Böylece, kendisini, kendi deyişile, "tarihsel düşünmeyle ortaya atılmış özel sorunlara değinen özel bir felsefi araştırma dalına

² Collingwood' un yaşamına ilişkin en temel kaynak, *An Autobiography*' dir. 1938' de yazılmış olan bu kitap, soru ve yanıt mantığı ve metafizik gibi temel kavramları ele almakta ve tarhsel bir bilimin koşullarının nasıl belirlendiğini ortaya koymaktadır. (*An Autobiography*, ss. 42 - 43) *An Autobiography*, bazı yorumcularca çok önemsenirken, bazılarınca, özellikle Knox tarafından, sağlığının bozulduğu dönemlere rastladığından, aklını yitirmekte olan bir insanın hezeyanları olarak değerlendirilmiştir. (Knox, T. M., *The Idea of History*, "Editor's Preface", s. XXI) Collingwood' un yaptılarındaki düşünsel gelişimini, Knox, üç döneme ayırmaktadır. Ona göre Collingwood' un ilk dönem yapıtları, *Religion and Philosophy* (1916) ile *Speculum Mentis* (1933), ikinci dönem yapıtları, *An Essay on Philosophical Method* (1933), *The Idea of Nature* (1936) ve *The Idea of History* (1946' da ölümünden sonra yayımlanmıştır), son dönem yapıtları ise *An Autobiography*, *An Essay on Metaphysics* ve *The New Leviathan*' dir (1942). *The Principles of Art* (1938), hem ikinci dönem, hem de son dönem düşüncelerinden izler taşımaktadır.

³ Collingwood' un bu konudaki açıklamaları, hermenotik gelenekle onun kuramları arasında ilişkiler kurulmasına yol açmıştır.

TARİH VE FELSEFE ARASINDA BİR BİRLİK ARAYIŞI

adamıştır.⁴ Bu anlamıyla Collingwood' un tarih felsefesi, tarihsel yasalardan, dünya görüşlerinden ya da geleceğe yönelik kurgulardan değil, daha çok, Bradley, Dilthey ve Croce' de olduğu gibi, tarihsel bilmenin nasıl olanaklı olduğuna ilişkin bir bilgi kuramından oluşmaktadır.⁵

Bu anlayış doğrultusunda, Collingwood, her ne kadar, ilk dönemlerinde, hocası Cook Wilson' un etkisinde kalıp, felsefe soruşturması için bilimsel araştırma alanını uygun bir alan olarak görmüşse de, daha sonra, tarihe ve sanata olan ilgisinden ötürü, bu düşünceleri gözardı etmek anlamına gelen gerçekçi yaklaşımından uzaklaşmış (çünkü, ona göre, tarihi gözardı etmek demek, geçmişte tartışılmış olan felsefe sorunlarını gereği gibi kavrayamamak demektir) ve tarihsel olayları genel bir dizi yasayla açıklamayla çalışan olgucu görüşe karşı çıkararak, tüm yaşamın insanların tarihsel eylemleri olarak görüleceği bir felsefi anlayışı öngörmüştür. Bu, tıpkı bilimin doğayı açıklaması gibi, felsefenin de tarihi anlaması ve açıklaması anlamına gelmektedir. İşte, Collingwood' un felsefeden beklediği budur.

Collingwood' un soruları, geleneksel tarih felsefesinin sorularından çok farklıdır. O, ilkin, "Tarihsel bilgi nasıl olanaklıdır?"⁶ sorusunu sormuştur. Hogan' a göre, Collingwood, bu soruyu yanıtlamak için, zihnin tarihselliğini gözönünde bulunduracak bir bilgi felsefesi önermek zorunda olduğunun farkına varmıştır.⁷ Bunun sonucunda Collingwood, tarih' i, "zihnin bilimi ; zihnin öz-bilgisi ve kendi kendini oluşturmanın kendisi"⁸ olarak tanımlamıştır. Collingwood burada, "zihni sorgulamanın doğru yolunun, ancak tarihin yöntemleriyle olanaklı olduğunu"⁹ göstermek istemektedir. Tarih, üstüne düşen görevi yerine getirmek için, kendi yöntemini geliştirmek ve doğa biliminin cansız yöntemlerinden kurtulmak zorundadır.¹⁰ Yirminci yüzyıl felsefesi, Collingwood' a göre, Kant' ın doğa

⁴ Collingwood, R. G., *An Autobiography*, Oxford Clarendon Press 1991 (İlk baskısı: 1939) s. 77.

⁵ Hogan, John P., *Collingwood and Theological Hermeneutics*, University Press of America, Lanham 1989, s.10

⁶ *An Autobiography*, s. 77.

⁷ Hogan, *Collingwood and Theological Hermeneutics*, s. 10.

⁸ Collingwood, R. G., *Speculum Mentis*, Oxford Clarendon Press 1946 (İlk baskısı 1924), s. 241.

⁹ Collingwood, R. G., *The Idea of History*, Oxford Clarendon Press 1951 (İlk baskısı 1946), s. 209.

bilimleri için yapmış olduğu eleştirinin aynısını tarihsel bilimler için yapacak olan bir tarihsel mantık eleştirisi yapmak zorundadır.

Collingwood, tarih ve felsefe ilişkisi üzerinde durduğu ilk kitabı, *Religion and Philosophy*' de, din ve felsefeyi özdeşleştirmiş ve bunu, dünyanın bir yorumlanması olarak ele almıştır. Collingwood' a göre, bu, dünyanın felsefi bir kuramıdır.¹¹ "İnsan doğasının bilimi", olayların "içi" ve "dışı", "soru ve yanıt mantığı" ve "geçmiş düşüncenin şimdiki zamanda yeniden canlandırılması" gibi kuramlarını bu yapıtta dile getirmiştir. Ona göre, bu kitap, "Hristiyan inançlarını, bir dogma olarak sunma değil, felsefi bir sorunu eleştirel bir biçimde çözme atılımı"nın bir sonucudur.¹² Bunun için, din ve felsefe arasındaki çok yakın bir ilişkiyi, hatta özdeşliği göstermeye çalışır. Aynı şeyi, din ve tarih, tarih ve felsefe arasındaki ilişkiyi göstermek için de yapar. Bu soruna değinirken, Collingwood, tarihe ilişkin olarak kapsamlı açıklamalarda bulunmamış, sınırlı bilgiler vermiştir. Bu yapıtında tarihi, "derece derece artan olgusal bir deneyim"¹³ olarak tanımlamıştır. "Saf tarih" olarak adlandırdığı bu tarih, bu nedenle, felsefe olmaksızın varolamaz, başka bir deyişle, felsefi olmayan tarih diye bir şey olamaz. Collingwood şöyle der :

Tarih oldukça karmaşık yapıdaki felsefi önkabulleri olmaksızın ilerleyemez. O kanıtlara dayanır, bu nedenle, kanıtı değerli kılmak için epistemolojik varsayımlar üretir; anlamı ahlaksal değerlerle karışmış olan terimlerdeki, tarihsel özellikteki eylemleri betimler ve meydana gelen olayların olanaklı olup olmadıklarını belirler, bu ise, ancak bazı genel metafiziksel sonuçların değeri anlaşılabilir... Aynı biçimde, felsefe de tarih olmaksızın olanaksızdır; Her kuram olgular üzerine bir kuram olmalıdır ve eğer olgular yoksa, kuram da olamayacaktır.¹⁴

Bu yüzden tarih ve felsefe, Collingwood için, epistemolojik olarak birbirleriyle bütünüyle ilişkilidir. Gerçek bir anlama için, tarih felsefeyi gerekser, olgular içinse felsefe tarihi gerekser. Her iki düşünsel edim içinse Collingwood, sonuçta bunların özdeş olduklarını vurgulayarak,

¹⁰ a.g.e., s. 209.

¹¹ Collingwood, R. G., *Religion and Philosophy*, London : Mac Millan Co., 1916, s. 59.

¹² a.g.e., s. xiii.

¹³ a.g.e., s. 48.

¹⁴ a.g.e., ss. 46 - 47.

TARİH VE FELSEFE ARASINDA BİR BİRLİK ARAYIŞI

şunları söyler:

Felsefeye benzeyen tarih; gerçek bir dünyanın bilgisidir...Tarih *a parte objecti* - bilmeyi istediğimiz tarihsel araştırmanın gerçekliği-bir bütün olarak varlıktan başka birşey değildir; bu da zaten felsefenin nesnesidir. Tarih *a parte subjecti* - tarihçinin edimi - olmuş ve olmakta olan her şeyin soruşturulmasıdır; ve bu da felsefedir... Tarih ve felsefe bu nedenle aynı şeydirler.¹⁵

Bu ifadeler, bizi, kitabın en tartışmalı sonucuna, yani, tarih ve felsefenin özdeş olduğu sonucuna götürmektedir.

Collingwood' un, tarih ve felsefe arasındaki etkileşime ilişkin bu düşüncelerinin, Croce' nin¹⁶ görüşlerinden kaynaklandığı açıktır.¹⁷ Collingwood' un savı, tarih ve felsefenin alanının, bütün varlığı kucaklamış ya da "olmuş ve olmakta olan" her şeyi kapsamış olmasına dayanmaktadır. Burada karşımıza çıkan sorun, bu savın tarih ve felsefenin her ikisinin de doğasına uygun olup olmadığıdır.

Collingwood, *Spēculum Mentis*' de, böyle bir sorunun farkına varmış-casına, tarih ve felsefe özdeşliğinin olanaklılığını açıkça reddeder ve felsefi bir yanılığdan daha fazla bir şey olmayan bu görüşü eleştirir. Ona göre, tarihsel yargıların eksikliği kabul edilmeli ve bütünselliği açıklamak anlamına gelmedikleri görülmelidir. Collingwood, tarih ve felsefe arasındaki farklılığı vurgularken, filozofun, tarihçinin bilmediğini bildiğin iddia etmektedir. Çünkü ona göre filozofun olgular üzerine olan bilgisi, olguların kendisine organik olarak bağlıdır. Rotenstreich, Collingwood' un bu savının, "tarihsel eylem kendi kendisinin bilincindedir" gibi,

¹⁵ a.g.e., s. 51.

¹⁶ Croce' ye göre, tarih tekil olgularla ilgilidir, görevi olguları anlatmaktır. Collingwood, Alman ekolünde, tekil olana ilişkin bilimin nasıl olanaklı olacağı sorusunun yanıtı bırakılmış olduğunu belirterek, tarihin, bilim olarak değerlendirmediğini söyler. Croce, tarihin bilim olduğu görüşünü toptan reddetmiştir. Ona göre, bir tür yargı vardır ve bu yargı hem tümel hem de tekildir. Bu anlamıyla Croce, felsefe ile tarihi birbirlerini dışlayan iki farklı alan olarak görmek yerine, onları yüklemi tümel öznesi tekil olan bir yargı içinde toplamış oluyor. Bu anlamıyla, felsefe, tarih içinde yalnızca oluşturuca bir öge olarak bulunur. Felsefe, somut varlığı tekil olan bir düşüncedeki tümel ögedir. Başka bir deyişle, tekil tümelin cisimleşmesidir. (Bkz. : *The Idea of History*, ss. 191 - 202)

¹⁷ Knox, Collingwood' u, Croce' yle benzer sonuçlara ulaşması bakımından onun bir izleyicisiymiş gibi varsaymanın yanlış olduğunu belirtir. Ona göre, Collingwood' un *The Idea of History*' deki görüşlerinin çoğu Croce'ninkilere benzetmekle birlikte, Collingwood bu sonuçlara Croce' den bağımsız olarak ulaşmış ve sorunları daha ayrıntılı bir biçimde ortaya koymuştur. (Knox, *The Idea of History*, "Editor' s Preface", s. viii.)

geçersiz bir varsayım üzerine kurulmuş olduğunu belirtir.¹⁸

Collingwood' a göre, farklı tinsel alanlar olan tarih ve felsefe arasında bir koşutluk vardır. Tıpkı tarihin diğer alanlar arasında bir alan olması ve kendilerini açan tüm alanlar için bir altyapı oluşturması gibi, felsefe de, diğer alanlar arasında bir alandır ve onun tarafından sınırlanmış tüm alanların hepsinin dizgesel çatısını oluşturur. Alanların arka planı olarak tarih, alanların toplamı olarak felsefeyle koşutluk gösterir.¹⁹ Tarihteki farklı tinsel alanları bütünüyle içe alınmışlardır, oysa felsefede açıkça sınırlanmışlardır. Collingwood, "Sanatta, dinde, bilimde ve tarihte, gerçek nesnenin daima zihnin kendisi olduğunu ve yalnızca görünüşteki nesnenin zihinden başka bir şey olduğunu"²⁰ iddia eder. İçsel öz ve dışsal görünüş arasında bir çelişki içermeyen zihinsel alan, felsefedir. Bu anlamıyla felsefe, tarihe karşıt bir biçimde, "dünya tini"nin bir parçası olarak kendi kendini kavrayan, düşüncedir. Felsefi eylem, ilgilendiği dünyaya yabancı ve onun dışında değil, tersine o dünyanın içindedir ve bu nedenle, tarihe benzermez.

Collingwood, bu görüşlerini "The Nature and Aims of a Philosophy of History" adlı denemesinde daha da keskinleştirerek, tarihsel düşüncenin sınırlı, felsefi düşünceninse sınırsız olduğuna değinip, tarih ve felsefe arasındaki farklılıkları belirginleştirir. Collingwood' a göre, her tarihçi, tarihe kendi açısından bakar ve başka hiç kimsenin görmediği bazı sorunları görür. Bu nedenle, tarihçi, her soruna kendine özgü bir bakış açısıyla yönelir ve dolayısıyla da onu, kendine özgü bir yönden kavrar. Bu anlamıyla, "hiçbir tarihçi gerçeğin bir yönünden daha fazlasını göre-

¹⁸ Rotenstreich, Nathan, *Philosophy, History and Politics (Studies in Contemporary English Philosophy of History)*, Martinus Nijhoff - The Hague 1976, s. 25.

¹⁹ Burada tarih, hem zihnin açıklanmış tüm alanlarının dayanağı olan bir arka plan ve hem de zihin tarafından kuşatılmış beş alandan (sanat, din, bilim, tarih ve felsefe) biri olarak düşünülmüştür. Ancak bu ilişki açık bir biçimde ortaya konmamıştır. Böylece Collingwood' un dizgesindeki bu etken, tarihin oynadığı çifte rolün göstergesi olmuştur. Bunlar 1- kendi gerçekliğine sahip tinsel bir biçim olması ve 2 - zihin tarafından ortaya konulmuş bütün tinsel biçimlere karşı bir arka plan oluşturmasıdır. (*Speculum Mentis*, s. 19.) Dussen, tarihin bu çifte anlamının, Collingwood' un kendisi tarafından da farkedilmemiş olduğunu söyler. Ona göre, bunun nedeni, bu iki farklı anlam arasındaki içkin ilişkinin çözülmemiş bir sorun olarak bırakılmış olmasıdır. (Dussen, Willem Johannes van der, *History as a Science Collingwood' s Philosophy of History*, Leiden 1980. s. 22.)

²⁰ *Speculum Mentis*, s. 249.

TARİH VE FELSEFE ARASINDA BİR BİRLİK ARAYIŞI

mez. ²¹ Bu da, tarihsel soruşturmanın asla tükenmemesi ve küçük bir tarihsel alanın incelenmesinin bile, her yeni tarihçinin ellerinde yeni bir biçim alması anlamına gelir.

Bu yanıyla tarihsel bilinç, Collingwood için, ideâl anlamda bireyin bilgisidir. Bu yüzden tarih, sanattan ve bilimden farklıdır. İki sanatçı, herhangi bir nesneyi birbirine karşıt anlamlarda yorumlayabilirler; ancak, iki tarihçi herhangi bir nesneyi birbirine karşıt olarak yorumlarsa, en azından bir tarafta bir yanlış ortaya çıkar. ²² Yani tarih, Collingwood' a göre, bütün zihinler için bir ve aynı olan bir nesneye sahiptir; Yine, tıpkı tarih ve sanatın özdeş olmadığı gibi, tarih ve bilim de özdeş değildir. Bunların ikisi de bilgi olarak adlandırılmalıdırlar, çünkü bunların her ikisi de, doğru ve yanlış ilişkisine dayanırlar; ancak, bilimsel düşünme soyut bir düşünme, tarihsel düşünme somut bir düşünmedir. Bu nedenle bilimin nesnesinin bir olgu değil de, soyut bir tip ya da biçim olması, bilimin yargılarının her zaman koşullu olmasını gerektirir: Collingwood şöyle der :

Bilimde ulamsal (kategorik) konuşma biçimleri (bütün balinalar memelidirler.), tarihte koşullu (hipotetik) konuşma biçimleri (eğer Thucydides' e inanılacak olursa, hiç *pitante lochus* yoktu) ortaya çıkmaktadır. Ancak bunlardan birincisi tam anlamıyla ulamsal değildir; çünkü, bu bütün gerçek balinaların sayısını göstermek yerine, eğer gerçekten böyle bir şey tanımlanacaksa, bir balina olarak belirleyebileceğimiz şeyi, daha öte giderek bir memeli olarak belirleyebileceğimizi söylemektir: ikinci önerme ise tam anlamıyla koşulludur; çünkü, Thucydides' in güvenilir olması, *Pitane Lochos*'un varolmamasına bağlı değilse de, gerçek bir koşullu önermede önce gelen, sonra gelenin temelidir. ²³

Bu açıklamasından da anlaşılacağı gibi, Collingwood için, tarihin ideali, tek bir ulamsal yargıya ulaşmaktır, öyleki, bu yargı, "sonsuz bireysel bir dünyanın doğasını araştıran ve onun doğruluğunu onaylayan bir yargı" ²⁴ olacaktır. Bu yanıyla tarih, nesnel olduğu için felsefeden ayrılmaktadır. Ta-

²¹ Collingwood, R. G., "The Nature and Aims of Philosophy of History", *Essays in the Philosophy of History* de, Ed. William Debbins, Austin: University of Texas Press 1965, s. 54.

²² a. g. e., s. 45.

²³ a.g.e., s. 46

rih bilen zihinden bağımsız olarak varolan bir olgu dünyasının olduğunu varsayar, yalnızca kendisi olarak varolan ve hiçbir biçimde tarihçinin düşüncesi tarafından oluşturulmayan bir dünya: tarih, bu düşüncenin iki alan arasında (bilen zihin ve o ilişkinin kuruluşundan önce varolan bir olgu dünyası arasında) bir bilgi ilişkisi kurduğunu varsayar.²⁵ Ancak, bunun nasıl olabileceğini tarih soruşturamaz. Tarih, o nesneyi nasıl bilebildiği hakkında değil, yalnızca kendi nesnesine ilişkin soruşturma yapar. Tarihçi de, insanın düşünce ve niyetlerini, imgesel bir biçimde kurgulayarak değil, onları olgu dünyasında var oldukları biçimde, tam gerçeklikleri içinde kavramayı amaçlar. Ancak bu gerçek olaylar, her zaman onun düşüncesinin nesnesidirler, hiçbir zaman düşüncesinin kendisi değil. Tarihçinin geçmişe duyduğu ilgi, incelediği kişilerin karşılıklı olarak ona ya da benzer bir biçimde kendi geçmişlerine duydukları ilgiden bağımsızdır. Sonuç olarak, tarihçi, her zaman, katılımda bulunmadığı bir dünyanın bir izleyicisi olur; olgu dünyasını, bir tarihçi olarak baştan başa kaplayamayacağı bir boşluk olarak görür.²⁶ Bu yaniyla tarihçi, kendisinin olgu dünyasının bir parçası olduğunu ve kendi tarihsel düşüncesinin de, incelediği tarihsel sürecin bir ürünü olduğunu yansıtmalıdır. Collingwood' a göre, bu durum, tarihi, tarihçinin "öz-bilgisi" durumuna indirgemez, "çünkü, olgu dizgesi içinde, her olgu diğerlerini çağrıştırırsa da, her olgu yine kendisi olarak kalır ve bir olguyu incelemekle bir diğerini incelemek arasında farklılıklar olur."²⁷ Bu yüzden tarihçi, Collingwood' a göre, her zaman kendi tarihsel düşünmesinin dışında bir nesneyi düşünmektedir. Bu anlamıyla tarihin kendisi, her zaman, tarihin tarihinden başka birşeydir, ve dahası tarihin tarihinin tarihinden de başka birşeydir.²⁸ Tüm bunlarla birlikte, tarih ve felsefe arasındaki ayrım açıktır: filozofun nesnesi bir kez kendisi ve dünyasıdır, ve bu yüzden de, felsefe ve felsefenin felsefesi özdeşler. Felsefe yapmak, nasıl bildiğimiz sorusuyla karşı karşıya gelmektir; bu soru aynı zamanda, bildiğimizi nasıl bildiğimiz sorusudur.²⁹

²⁴ a.g.e., s. 46

²⁵ a.g.e., s. 46

²⁶ a.g.e., s. 47

²⁷ a.g.e., s. 47

²⁸ a.g.e., s. 48

TARİH VE FELSEFE ARASINDA BİR BİRLİK ARAYIŞI

Böylece, tarihçilerin çeşitli "bakış açıları" bir "bakış açıları yelpazesi"nde sıralanmış olur; her tarihçi, evreni, başka herhangi birinin bakış açısı olmayan bir bakış açısından, değiştirilemez bir biçimde yansıtan, bir *monad* tır.³⁰ Bu nedenle, kendi tarihsel düşünmesi üzerine yansıtma da bulunduğu süreçte, tarihçi, bu düşüncesinin yalnızca *monadsı* bir yapısının olduğunu öğrenir.³¹ Ancak, bir *monad* ın pencereleri olmadığından, tarihçi, hiçbir zaman kendi bakış açısının dışına çıkıp, kendisini *monad*'lar arasında bir *monad* olarak göremeyecektir. "O bir *monad*'tır, bir *monadolojist* değil".³² Bu, tarihin nesnellığı dediğimiz şey nedeniyledir. Tarihçi, nesnesine ilişkin kendi bilinci hakkında değil de, nesnesi hakkında düşünür; bakış açısı hakkında değil, bakış açısıyla düşünür. Ancak, yansıtırken, bu felsefelleştirmektedir, bir *monad* olduğunun farkına varır. Düşünce kendisine döndüğünde ve nesnesiyle kendi ilişkisi sorunuyla karşı karşıya geldiğinde, onun o nesneyi değerlendirdiği bakış açısını eleştirerek, bu bakış açısını aşar. Böylece Collingwood, ilk çalışmalarında bütünselliği elde etmede yetersiz bulunduğu tarihi, bu kez sınırlı bir düşünce olarak sunar. Onun savı şudur :

Böylece, tarihsel düşünme üzerine felsefe yapmak, tarihsel düşüncenin *monadizmini* aşmak, yalnızca bir perspektif değil, perspektifler uzamını görmek demektir. Tarih, sonlu düşünmedir, çünkü, nesnesine yönelirken, o nesneyle ilişki sorununu askıya almaktadır; felsefe sonsuz düşünmedir, çünkü, felsefe de, nesnesinin ne olduğu sorusu, nesnesi ve kendisi arasındaki ilişki sorunu ile karşı karşıya gelmesi demektir. Felsefe, tarihin *fiinitude*' unu onu yalnızca tanıyarak iptal eder.³³

Collingwood için, felsefe, o zaman, hem nesneyi düşünmedir ve hem de düşüncenin nesnesidir. Bu durumda, ne bir nesne olmadan düşünce olabilecektir, ki o zaman boş düşünce olacaktır, ne de düşüncesi olmadan bir nesne olduğu iddia edilebilecektir, ki o zaman da dogmatik bir düşünceye yo-

²⁹ a.g.e., s. 48

³⁰ a.g.e., s. 54

³¹ Burada Collingwood, Leibniz' in terminolojisiyle, aslında tarihçilerin dogmatik bir tavırla tarihsel olaylara yöneldiklerini vurgulamak ister. Bu anlamıyla, tarihçi, bir tarihçi olarak kaldığı süreçte, kendisinin dogmatik bir tavır içinde olduğunu bilemeyecektir. Tarihçi, böyle bir tavır içinde olduğunu, ancak felsefenin yardımıyla görebilecek ve kendi tarihsel bakışının olası tek bakış olmadığını farkedecektir.

³² "The Nature and Aims of Philosophy of History", s. 55.

³³ a.g.e., ss. 55-56.

laçılmış olunacaktır. "Varlık temelde düşünsel ise, felsefe sınırsızdır. Varlık temelde nesne-merkezli ise, tarih sınırlıdır."³⁴

Collingwood, felsefe ve tarih arasında yapmış olduğu bu ayrımla, iki alanın birbirleriyle ilişkili olmadığını söylemek istemez. Onun söylemek istediği, felsefenin, tarihle olan ilişkisindeki işlevinin iki kat daha fazla olduğudur. Bu işlevlerden ilki, tarihin bir bütün olarak insan deneyimindeki yerini keşfetmektir. Collingwood'un felsefenin işlevine ilişkin bu betimlemesi, *Speculum Mentis*' deki görüşleriyle benzerlikler gösteriyor. Her iki yapıtındaki açıklamaları gözönünde bulundurulduğunda Collingwood' un, felsefenin tarihten ayrılan yanlarının ayrı ayrı altını çizmiş olduğu görülüyor. Bu yapıtlarında, Collingwood, tarihin felsefeyle eşit konumda bir alan olduğu iddiasında bulunmadığı gibi, tarihin felsefeyle özdeşleştirilebilip özdeşleştirilemeyeceği sorununa da değinmiyor.

Collingwood' un tarih ve felsefe arasında ilişki kurmaya çalışırken içine düştüğü kararsızlığın nedeni, onun bu uzlaşmayı sağlamak için, bütünsellik ölçütüne başvurmuş olmasında aranabilir. Tarihin, tarihçinin zihnini kendi alanının dışında tuttuğu için bütünsellikle bağının olamayacağını söyleyen Collingwood, bu nedenle, tarihin felsefeyle özdeş olamayacağı sonucuna varıyor.

Collingwood, bu sonuca ulaştıktan sonra, tarih ve felsefe arasında bir özdeşlik kurmaktan vazgeçip bir yakınlaşma olarak tarih ve felsefe arasındaki ilişkiyi yeniden kuran bir adım atar. İpuçlarına *Speculum Mentis*' de bile rastlayabileceğimiz bu düşüncüyü desteklemek için, Collingwood, her iki alandaki ortak olan yanları gözden geçirir. Gelişiminin bu adımı, "Felsefe, tarih gibi, özünde somut gerçekliği açıklar, bütün soyutlamaları, bütün genellemeleri, bir yasa ya da ilkenin doğasındaki her şeyi reddeder."³⁵ "Bu ve benzer nedenler yüzünden, felsefenin tarihle özdeşleştirilmesi, bilim, sanat ve dinle özdeşleştirilmesinden daha kabul edilebilir bir durumdur."³⁶ Ayrıca, Collingwood için, "mutlak akıl", zihnin bir parçası olarak tarih-

³⁴ a.g.e., s. 56.

³⁵ *Speculum Mentis*, s. 246.

TARİH VE FELSEFE ARASINDA BİR BİRLİK ARAYIŞI

sel bir bütündür. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, Collingwood, tarih ve felsefe arasındaki ilişkiyi, her ikisinin de zihinsel edimlerinin somut olgulara dayanması gerekliliği üzerine kurmuştur. Tarih gibi, felsefe de soyutlamaları reddeder.

Collingwood' un tarih ve felsefe arasında çizmiş olduğu ayrım, her bir alanın yalnızca özne-nesne ilişkisi arasındaki farklılıkları üzerine temellen-tilmiş bir ayrım değildir. *An Essay on Philosophical Method*,³⁷ her şeyden önce, tarih ve felsefenin ikincil karakterleri üzerine, kısaca, bir yanda yazan diğer yanda okuyan olarak tarihsel ve felsefi yazım ilişkisi üzerine temellen-dirilmiştir. Collingwood şöyle der :

Filozof tarihçiye benzer. Fakat yine de aralarında farklılıklar vardır. Bir kavramı ve birbiri ardısıra gelen olayları açık lamaları her ikisi için de artistik yazıcılığı gerektirir; ancak konularındaki farklılıklar, biçimle-rinin de farklı olmasını gerektirir.³⁸

Collingwood için, tarihsel yazım kurucu ve öğreticidir.³⁹ Tarihin öğretici yanı, okuyucuyu yönlendiren ve tarihçinin düşünce sürecinin gizleri olan, tarihin dışa dönük karakteri diye adlandırılabilir olan derin düşüncedir. Diğer bir deyişle, tarihsel yazma biçimi, bilenden onun bilme nesnesine doğru ilerleyen bir edim olarak, tarihin doğasına eğilir. Tarihte bilen, nesne tarafı-ndan örtülür. Buradan onun düşünce süreçlerinin ortaya çıkmasına gerek yoktur, o bütün işlerini, tarihçinin mutfağı da denilen bir süreç içinde yapar.

Peki, tarihsel yazıma karşıt olarak felsefi yazım nasıldır? Tarihsel yazıma karşıt olarak, Felsefi yazımın her parçası ilkin yazarın kendisine seslenir. Tarihsel yazımda, olgular betimlenirken, felsefi yazımda soruşturma süreci-

³⁶ a.g.e., s. 246

³⁷ Knox, *An Essay on Philosophical Method* un Collingwood' un en iyi son yapıtı olduğunu, ondan sonraki bütün yapıtlarında açık bir biçimde düşünüş gözlemlendiğini söyler. Ona göre, bu düşünüş, yalnızca radikal bir tarihselcilikle engellenebilmiştir. Collingwood tarafından da en iyisi olarak kabul edilmiş olan bu yapıtta, bir saf varlık felsefesini destekleyen ve felsefeyi tarihten kesin bir biçimde ayıran idealist bir yaklaşım izlenerek, felsefi bir yöntem kurmak amaçlanmıştır. Bu Knox' a göre, *Speculum Mentis* ve *Religion and Philosophy*' de düşülen kuşkuculuğun üstesinden gelinen, ileriye doğru atılmış bir adımdır. Ancak, yine de Knox' a göre, Collingwood' un 1938' den sonra yazmış olduğu kitaplar, felsefi kuşkuculuklarından ötürü, felsefeyi, saf varlı-ğın bilimi olmaktan uzaklaştırıp, tarihin içinde eritmeye yönelmişlerdir. (*The Idea of History*, "Editor' s Pre-face", s. xiii.)

³⁸ *An Essay on Philosophical Method*, s. 208

³⁹ a.g.e., s. 209

nin kendisi betimlenir. Felsefi yazım, bütünüyle düşünce süreçleriyle ilgilidir. Collingwood, Ruskin' in felsefesini yorumlarken, "düşünce halkaları" diye adlandırdığı tüm düşünce ve edimlerini doğru varsaydığını ve bunların temel ve değiştirilemez ilkeler olduğunu vurgulayıp,⁴⁰ bu nedenle felsefenin görevinin, "insanın felsefesinin ne olduğunu keşfetmek"⁴¹ olduğunu belirtir. Bu da felsefenin bütünüyle öznel ve diyalektik bir soruşturma düzeni gerektirdiğini gösterir. Collingwood' un tarihe böyle yaklaşması, diğer bir deyişle felsefi olarak eğilmesi, Bultmann tarafından "hermenotik sorunun ortaya atılması"⁴² olarak nitelenmiştir.

Collingwood, felsefenin bütünselliğini ifade ettiğini *An Essay on Philosophical Method* da sürekli yineler. Onun yanılıgı, aynı bütünselliği, olmuş ve olmakta olan her şey anlamında, tarih için de sözkonusu etmesidir. Zaten her iki alanı birleştirmek isterken içine düştüğü kararsızlığın nedeni de budur. Oysa tarihi düşünceyle sınırlamış ve tarihin işini de, *res gestae*' yi, geçmişte olup bitmiş herşeyi araştırmak olarak belirlemiştir. Bu ise olmakta olan şeylerle değil, olmuş olan şeylerle ilgilidir ve bu olan şeylerse, yalnızca insana ilişkin şeylerdir. Bu anlamıyla, düşünmek hem felsefi ve hem de tarihseldir. İki bilgi biçimi arasında örtüşme vardır. Ancak tarih, insana ilişkin ifade biçimleriyle sınırlıyken, felsefe bununla sınırlı değildir. Bu nedenle aralarında bütünselliği ifade etmek bakımından farklılık vardır.

Bütün bunlar gözönünde bulundurulduğunda, Collingwood' un, tarih ve felsefe ilişkisi üzerine ortaya koymuş olduğu tezler, dönem dönem farklılıklar göstermekle birlikte, aslında temel yapı olarak değişmemiştir. Yorumcuların, iki karşıt çalışma olarak değerlendirdikleri, *Religion and Philosophy* ve *Speculum Mentis*' de bile, Collingwood, aslında tarih ve felsefe için farklı tanımlamalarda bulunmamıştır. İlk kitabı *Religion and Philosophy*'de, her iki alanı da aynı alanlarmış gibi sunması, (belki de yanılıgı) daha sonra, sorunun bir özdeşlik sorunu gibi algılanmasına yolaçmıştır. Oysa, Collingwood'un da belirttiği gibi, " tarih ve felsefe, aynı olgu ve

⁴⁰ Collingwood, R. G., "Ruskin' s Philosophy", *Essays in the Philosophy of Art* da, Ed. Alan Donagan, Bloomington : Indiana University Press, 1964, s. 42

⁴¹ a.g.e., s. 43

⁴² Bultmann Rudolf, *History and Eschatology: The Presence of Eternity*, New York 1957, s. 130

TARİH ve FELSEFE ARASINDA BİR BİRLİK ARAYIŞI

yorumlamanın, kuram ve uygulamanın birbirini gerektirmesi gibi, birbirlerini gerektirirler." ⁴³ Bu nedenle iki alan arasındaki ilişki, bir özdeşlik değil, bir karşılıklı etkileşim durumu olarak anlaşılmalıdır. Rotenstreich da, Collingwood'un tarih ve felsefe arasında kurduğu bu ilişkinin, aslında " bir özdeşlik durumu olmayıp doğal bir durum " ⁴⁴ olduğunu iddia eder. Collingwood'un yapmak istediği, gerçek bir anlama için, nesnel yanın (yani tarihin), öznel yanla (yani felsefeyle) birleştirilmesidir; böylece, olgusal ya da nesnel dünya, düşüncenin ona yönelmesiyle anlaşılacak ve anlamlı kılınacaktır. Bu tür karşılıkların tümü, sonuçta Collingwood'un, varlık ve bilgiye ilişkin olarak kurmaya çalıştığı uygun bir dizgenin ipuçlarını oluşturmaktadır. Ancak Collingwood, bu dizgeyi hiç bir zaman tam anlamıyla kuramamıştır. Üstelik bu çabaları, onun kuşkucu bulunmasına da yolaçmışlardır.

⁴³ *Religion and Philosophy*, s. 78

⁴⁴ *Rotenstreich, Philosophy, History and Politics*, s. 22